

HENRI BRUNING SCHRIJFT OVER:

ALLEMAAL POEHA

Ik heb den tweedeeligen roman van meer dan vijfhonderd bladzijden „De Grootte Verblindings”¹⁾ slechts met de grootste moeite uit gekregen. Ik zou het na het eerste deel vast en zeker welletjes hebben gevonden, ware er toen niet plotseling een aapje uit de mouw gesprongen (over dat aapje aanstonds uitvoeriger), dat mij dwong de lezing tot 't bittere einde vol te te houden; maar 't enige resultaat van dezen gecontinueerden iver is de bevestiging zijner overbodigheid. Dit boek is duidelijk, zeer duidelijk een greep naar „de groote katholieke roman”, zooals die sommigen anno 1920 (misschien herinnert men het zich nog) voor den geest zweefde, maar even duidelijk is, dat deze greep vijfhonderd bladzijden en meer volmaakt faalt. Op de enkele alinea's na, waaruit men de, overigens niet onverdienstelijke, strekking mag distilleeren, is er in dit heele product niets te vinden dat de moeite van het lezen loont. Het is een ongelooflijk-rommelige kroniek der na-oorlogsjaren, een fantastische warboel van buitennatuurlijke gebeurtenissen die nergens verstaat (hoewel het duizendmaal de uitgesproken bedoeling is verrassend te zijn), een kluis van opgewonden problemen, vage, opgeblazen wijsheden, onduidelijke figuren en oninteressante intriges. En temidden van dit alles krijgt ge een volkomen willekeurige psychologische ontwikkeling der figuren voorgeschoteld waaraan geen touw is vast te knoopen en waarbij u telkens de argwaan besluitigt dat de vertaler heele gedeelten heeft weggeglaten (hetgeen misschien nog een verdienste zou kunnen blijken). Het is alles volmaakt onbeduidend, onwaarschijnlijk, op het infantiele af vaak, ongelooflijk vervelend en hol. Het is vrijwel niets dan geestelijke en artistieke grootpraak deze historie, die duidelijk „de groote symphonie van de wereld en hemel, van dood en verlossing, in dezen goddelijken maalstroom aller tijden” bedoelt te zijn. Overigens een maalstroom is dit boek wél. We belanden er mee in een wereldje van gedegenereerde dansereenen, verzopen grootgrondbezitters, expressionistische schilders met „visioenen” (en welke!), journalisten, proletariërs, boeren, oude a-sociale pastoors, jonge, sociaal-voelende kapelaans, anarchisten, fascisten etc.; we ontmoeten des verzopen grootgrondbezitters dochter die kloosterneigingen heeft maar vóór alles door haar moeders erfdeel in beslag genomen wordt (om tenslotte nog een ideaal van een huwelijktje te sluiten); we zijn getuige van artistieke triomfen en artistieke débâcles, van ploertigst verworven rijkdom en bitterste armoede; wie zien een wereld van vromen, wortelend, zoekenden, vertwijfelden en onwortelenden de revue passeeren („roofdieren, honden en zwijnen”, zooals de auteur ergens zegt); alom dufken de problemen op van schuld, boete, sociale rechtvaardigheid, kunst (religieuse en andere), revolutie, God, ziel, mensch en hemel, Marx en Mussolini; en dit alles draait dermate door elkaar en draait u dermate voor de oogen dat het woord „maalstroom” werkelijk niet te veel is gezegd. Deze maalstroom van menschen en problemen, deze chaos waaruit geen sterveling bij machte is te ontanppen naar een leven van klaarheid en orde, vormt dan „de groote verblindings”. Maar de grootte, de pijnlijkste verblindings vormt wel de auteur die, zonder een spoor van talent, dit tijdsbeeld wilde oproepen omdat, nu ja, omdat hij zich in het bezit waant van een oplosknijpe om uit den maalstroom der moderne wereld te geraken. Maar dat is hoogstens de stof voor een bescheiden artikelje. Voor een roman, en nog wel voor een dergelijke als den auteur voor oogen zweefde, is nog iets anders noodig.

Overigens wil ik geenszins de mogelijkheid ontkennen, dat achter heel deze schrijverij een groote levensernst schuil gaat; enkele passages schijnen er op te wijzen, dat de geestelijke verworvenheden van den auteur de vrucht zijn van een in harde ontgoochelingen gelouterd en gerijpt idealisme. „Jullie”, denkt Hemmelmann terwijl hij tegenover een ouden pastoor zit, „jullie kunt je niets indenken, dat buiten de eene of andere beweging staat; als jullie iemand ontmoeten, onderzoek je hem net zoo lang tot je het contrólemerk hebt gevonden. De braafsten dragen dat in het knoopsgat, de onbetrouwbaren hebben het in hun vestzak zitten en de stiekemders hebben het misschien wel in de voering van hun jas laten naaien. — Ik kom uit geen enkele beweging (zegt Hemmelmann dan zacht) en er is er geen, waar ik iets voor voel. Wij allen zijn door den oorlog eenzaam en zwijgsaam geworden. Zelfs de ervaringen uit den oorlog zijn in ons vervaagd. Als wij den strijd hooren verheerlijken, huiveren wij en tevens schrikken we terug voor hen, die voor den vrede iveren, als waren zij deserteurs. Misschien grijpen we nog eens opnieuw naar de wapens, om er dan door te komen. Niets is er, dat wij zoozeer haten dan deze burellieke, vertederlijke en ziellooze menschen: deze ambacht van een middelmatigheid, die men onder den mantel der christelijkheid tracht te verbergen, deze alwetendheid van een voorbij geslacht. Maar wij prediken geen revolutie, want ook achter het verblinde proletariaat zien wij eenzelfde noodlot grinzgen. Zoo zijn wij revolutionairen zonder doel en zonder daden, burgers zonder vaderland, arbeiders uit gewoonte en uit sleur, haters van elke politiek en tegelijk de zwijgende helpers en medeschuldigen daarvan. Geloooven zijn wij, vol discipline, die ontsiedt staan bij het aanschouwen van dergelijke afbraak (verval?) van het geloof. Verdeeld zijn onze meeningen over alles en allen, omdat ons heele volk verscheurd is van hoog tot laag. Na een tijdperk van vier eeuwen zagen wij eindelijk voor deze menschheid een beteren tijd aanbreken, wij brandden 'en gloelden van verwachting! Helaas, wij zijn slechts verkoold, zonder ontvlamd te zijn, en wij verstikken in de grenzeloze dwaasheid van een generatie, die het klaar heeft gespeeld God zoo absoluut van het leven te scheiden, als nog nimmer was geschied. Wat heeft een jong, weldenkend mensch dan nog van een volk te verwachten, dat in zulk een ontzettenden nood, verblind door leiders en bestuurders, ten onder gaat?”

„Neen, neen en nogmaals neen!” de boerenvriest (van den ouden pastoor) donderde midden tusschen het theegerei op de tafel, zoodat de zuster, die buiten had staan luisteren, als een verschrikte kip maar binnen stoof. „Gij ziet niets anders dan bijzaken. Het is toch

zoo duidelijk! Niets zal er veranderen, zoo lang de wereld niet volgens den christelijken geest wil handelen. Gij hebt dat zooveel ook wel genoemd, maar dit is en blijft de eenige hoofdzaak. Hier helpt geen droomen en suffen!”

„Ik ben het volkomen met u eens,” begon Hemmelmann, doch werd dobr de vrouw in de rede gevallen: „Jullie mannen weten geen van allen iets van het leven!”

„Lekkere koffie zetten is zeer zeker een heel belangrijk iets,” lachte de pastoor en greep haar kwasi-dreigende hand. „Maar laat ons nu alleen Therese, onze vriend wil biechten.”

„Ik ben het volkomen met u eens,” herhaalde Hemmelmann, „dat de terugkeer van deze wereld naar het Christendom de eenige uitweg uit deze ellende kan zijn, maar ik heb dat reeds zoo dikwijls gehoord en nog maar zoo weinig gezien, ook bij de Christenen zelf, bij geachte, voornamelijk mannen. Het lijkt mij dat het vaak slechts een mooie mantel is, om het vuil daaronder te verbergen.”

Deze bladzijden — de helderste overigens van het heele boek — waarin een bepaalde mentaliteit der na-oorlogsjaren gekarakteriseerd wordt, getuigen van den ernst van den auteur, ook al schijnen ze ons, die wel scherper en navranter accenten vernamen, een late en nogal zwakke herhaling. Maar met deze bladzijden is dan ook vrijwel al het goede van dezen roman uitgeput. Wij zouden er dus, zonder veel gewetensbezwaar, het zwijgen toe hebben gedaan, haddo de auteur de geestelijke verworvenheden waarheen hij zijn hoofdfiguur Hemmelmann laat op-worstelen niet ontsierd met een tweetal eigenaardigheden die een kort commentaar behoeven, teneer omdat deze eigenaardigheden, deze eigenaardige kronkels, een zekere actuele beteekenis bezitten.

De eerste eigenaardigheid betreft het aapje dat aan het slot van het eerste deel zoo geheel onverwacht te voorschijn sprong en dat ons noodzaakte een noodloze leetuur nog eens enkele uren te continueren. Dat aapje is een wat zure hatelijkheid aan het adres van het Deutsche nationaal-socialisme: „Nu zou hij op deze manier het soldaatje spelen toestaan en ze nog een pak op den koop toe geven. Met één slag zal er dan gemeenschapsgeest heerschen, steunend op een uniform en een muziekkapel. Ja, er zijn heusch nog wel flinke kerels in Oberdorf.” Men begrijpt dat deze opmerking onze nieuwsgierigheid prikkelde, en op de bladzijden 102—105 van het tweede deel werd deze nieuwsgierigheid rijkelijk bevredigd: een uiterst bedorven en goor luchtje woel er ons uit tegen. De „critiek” van die regels roept herinneringen wakker aan de rancuneuse vuilspulterij van zekere joden die met het verlies van hun gastvrijheid tevens hun geweten schijnen te hebben verloren. Ik zal de laatste zijn om te ontkennen dat er op het nationaal-socialisme in Duitschland geen grondige critiek is uit te oefenen, maar deze beweging herleiden tot een in hart en nieren corrupt verschromsel, tot een tyranniek regime van schurken en bedriegers is een grofheid en een platte dood waartoe zich zeker niet een auteur, die zich zeer manifest opwerpt als de vertegenwoordiger der christelijke wijsheid en liefde, moest laten verleiden. Ook moet men niet vergeten, dat als men het nationaal-socialisme voor een bigotte zwendel uitmaakt, men ook tevens het Deutsche volk, dat zich tot deze bigotte zwendel liet verleiden, tot een stel idioten herleidt. Dit laatste moge geen onderwerp van overweging zijn voor zekere van haat vervulde vaderlandsloozen, het christelijk „geweten” (waarover in dit boek zoo hoog wordt opgegeven) past een rechtvaardiger houding, zelfs dan nog als het beknotten van zoovele vrijheden der christenen een niet geheel te rechtvaardige daad zou blijken. Men heeft, bij het lezen van deze hatelijkheden, doorloopen het gevoel alsof de schrijver hier zelf zijn verwijt aan de christenen verliest: „God, het leven en de ziel zijn voor ons slechts vana, waarachter wij onze zondige kwaadsprekerij verbergen, in de politiek, in de boeken, zoewel als in onze eigen gedachten.” — En dan: men behoeft het huidige politieke regime in Duitschland niet op een hoog voetstuk te plaatsen om een enorme diepte gewaar te worden als men vanuit deze politieke prestatie neerziet op de onnozele artistieke prestatie die dit boek is. Na driehonderd bladzijden verveling moge deze constatering voor den lezer een kleine voldoening zijn, — het auteurtje van „De groote verblindings” zagen we bij een dergelijke wanverhouding toch liever wat bescheidener in zijn critiek op anderen.

De tweede eigenaardigheid die de verworven levenswijsheid, in dit boek ten toon gespreid, ontsierd, is een der consequenties waartoe de auteur zich liet verleiden. Het is natuurlijk zeer juist (schoon niet gansch nieuw) de betrekkelijkheid en vergankelijkheid van al ons bereiken in dit ondermaansche te beklemtoneen en af te rekenen met het romantisch ideaal eener volmaakte hernieuwing der samenleving; ook kan men geen bezwaar maken tegen het accentueeren van ons persoonlijk leven en zijn wedergeboorte als eerste voorwaarde voor een herboren collectiviteit etc. Maar het lijkt mij een schromelijke en fatale vergissing de zelfperfectie tot den eenigen plicht van ons leven, tot den eenigen inhoud van het leven „van de christelijke daad” te proclameeren. Dit is natuurlijk een gemakkelijke troef om een politieke nederlaag, een politiek uitgeschakeld zijn, te boven te komen (nietwaar, we hebben tóch het beste deel, we zijn toch lekker superieur), maar meer dan een faciel troefje is dit niet. Wij hebben niet enkel voor onze zelf-perfectie zorg te dragen, maar ook, tevens, tegelijk, en met al onze imperfecties inclus, voor een betere ordening van ons gemeenschapsleven te strijden. Dit was de overtuiging der Deutsche katholieken vóór zij, als partij, politiek werden uitgeschakeld, en deze overtuiging thans prijsgeven (tot die absurde uitspraak: „zelfs de ondergang van een volk kan hem — den katholiek — niet verstoren”) is een wapen dat zich enkel tegen hen zelf richt. Want aldus, met deze zelf-perfectie als enige levensdaad, het heden der anderen vonnissend, vellen wij slechts een vonnis (maar dan zelf) over ons eigen verleden. Het is dan één groote misvatting geweest. Dit verwijt begint al aardig op het verwijt van onze „tegenstanders” te lijken....

Neen: ik geloof werkelijk dat Rudolf Henz beter had gedaan met zich tot een bescheiden, heel bescheiden artikelje te bepalen. Misschien, heel misschien, had hij dan wel helemaal niets geschreven.

HENRI BRUNING.

1) „De Grootte Verblindings”, door Rudolf Henz, Nederlandsche vertaling van Joh. P. Antonissen; uitgeverij „Pax”, 's Gravenhage.

poeka